

Warszawa, 29 listopada 2013 r.

Informacja sygnałna

WYNIKI BADAŃ GUS

Centra integracji społecznej, zakłady aktywności zawodowej i warsztaty terapii zajęciowej w 2012 r.

WPROWADZENIE

W politykach publicznych krajów Unii Europejskiej, w tym Polski, od wielu lat zwraca się uwagę na potrzebę integracji osób dotkniętych wykluczeniem społecznym. Problem ten dotyczy osób, których uczestnictwo w podstawowych wymiarach życia społecznego jest z różnych przyczyn znacznie ograniczone. Szczególnie istotny jest status tych osób na rynku pracy, ponieważ możliwość zarobkowania nie tylko wpływa na ich sytuację bytową, ale tworzy również warunki do właściwego pełnienia ról społecznych w rodzinie i w społeczności lokalnej.

Osobom wykluczonym społecznie trudno jest znaleźć zatrudnienie na otwartym rynku pracy, ze względu na różnego rodzaju deficyty, takie jak np. niepełnosprawność, uzależnienia, bezdomność, niskie kompetencje społeczne, brak lub niedostatek doświadczenia zawodowego, długotrwałe bezrobocie. Integracji lub reintegracji społecznej i zawodowej osób wykluczonych służyć ma m.in. działalność centrów integracji społecznej, zakładów aktywności zawodowej i warsztatów terapii zajęciowej. Jednostki świadczące usługi tego rodzaju zaliczane są do tzw. nowej gospodarki społecznej. Charakterystyczne dla jednostek działających w sferze określanej jako nowa gospodarka społeczna lub nowa ekonomia społeczna jest działanie przede wszystkim na rzecz potrzeb osób spoza grona członków czy założycieli danego podmiotu, przy zachowaniu zasad takich jak: pierwszeństwo celów społecznych przed zyskiem, partycypacyjny model zarządzania, upodmiotowienie beneficjentów oraz oparcie działalności na różnych zasobach społecznych i ekonomicznych pochodzących zarówno z sektora publicznego, jak i niepublicznego. Podmioty, w ramach których prowadzona jest działalność z obszaru nowej gospodarki społecznej, należą przeważnie do sektora non-profit (stowarzyszenia, fundacje, społeczne podmioty wyznaniowe itp.) lub do sektora publicznego.

W niniejszej notatce przedstawiono dane statystyczne charakteryzujące działalność 3 rodzajów jednostek nowej gospodarki społecznej: centrów integracji społecznej (CIS-ów), zakładów aktywności zawodowej (ZAZ-ów) oraz warsztatów terapii zajęciowej (WTZ-ów).

ŹRÓDŁA DANYCH

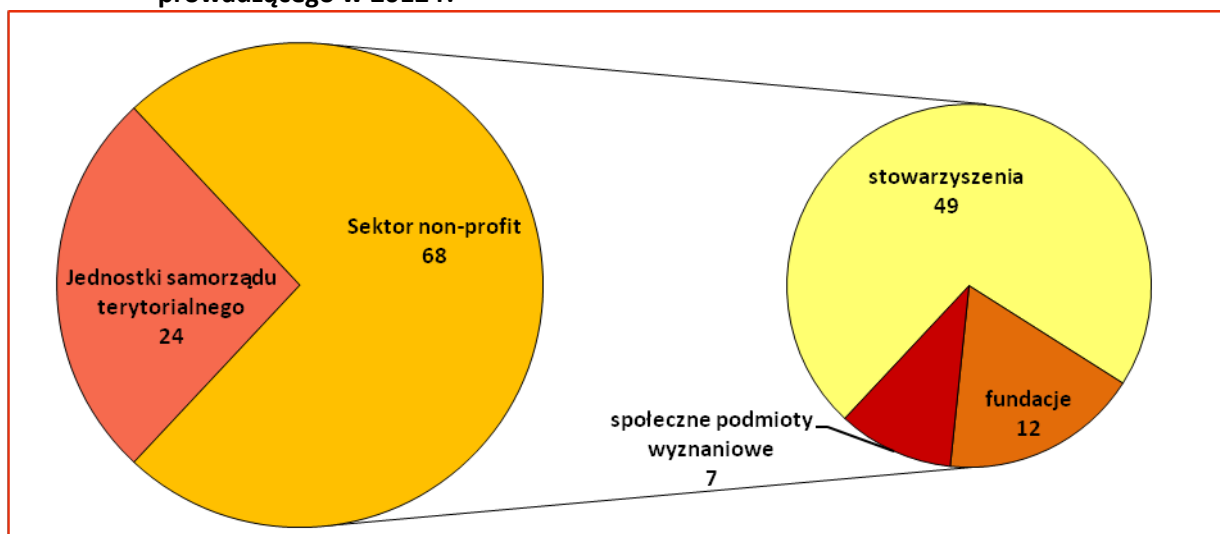
Notatka została opracowana na podstawie danych z systemów informacyjnych Ministerstwa Pracy i Polityki Społecznej (w zakresie centrów integracji społecznej) oraz Państwowego Funduszu Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych (w zakresie warsztatów terapii zajęciowej oraz zakładów aktywności zawodowej), a także na podstawie danych z badania GUS *Fundacje, stowarzyszenia oraz jednostki organizacyjne Kościoła katolickiego, innych kościołów i związków wyznaniowych* (w zakresie podmiotów non-profit prowadzących CIS-y, WTZ-y, ZAZ-y). Powyższe dane dotyczyły 2012 roku. Wykorzystano także dane GUS pozwalające na klasyfikację miejscowości, w których miały siedzibę analizowane placówki. W przypadku centrów integracji społecznej dane otrzymane z MPiPS nie były ostateczne i dlatego GUS zweryfikował je we współpracy z urzędami wojewódzkimi.

CENTRA INTEGRACJI SPOŁECZNEJ

Centra integracji społecznej funkcjonują na podstawie ustawy z dnia 13 czerwca 2003 r. o zatrudnieniu socjalnym¹. Ich zadaniem jest świadczenie usług służących reintegracji społecznej i zawodowej osobom długotrwale bezrobotnym, bezdomnym, niepełnosprawnym, uzależnionym od alkoholu i narkotyków (po zakończonej terapii), chorym psychicznie, zwalnianym z zakładów karnych oraz uchodźcom. CIS-y mogą być tworzone przez jednostki samorządu terytorialnego, organizacje pozarządowe, organizacje wyznaniowe oraz spółdzielnie socjalne.

W 2012 r. w Polsce działały 92 centra integracji społecznej. Większość z nich, bo około 3/4, prowadzonych było przez organizacje z sektora non-profit, a pozostała 1/4 - przez gminy, jako jednostki samorządu terytorialnego. Wśród 68 CIS-ów prowadzonych przez podmioty non-profit prawie 3/4 działało w ramach stowarzyszeń, co 6-ty prowadzony był przez fundację, a co 10-ty - przez społeczny podmiot wyznaniowy. Status organizacji pożytku publicznego posiadało 4 na 10 podmiotów non-profit prowadzących CIS-y.

Wykres 1. Struktura zbiorowości centrów integracji społecznej według rodzaju podmiotu prowadzącego w 2012 r.

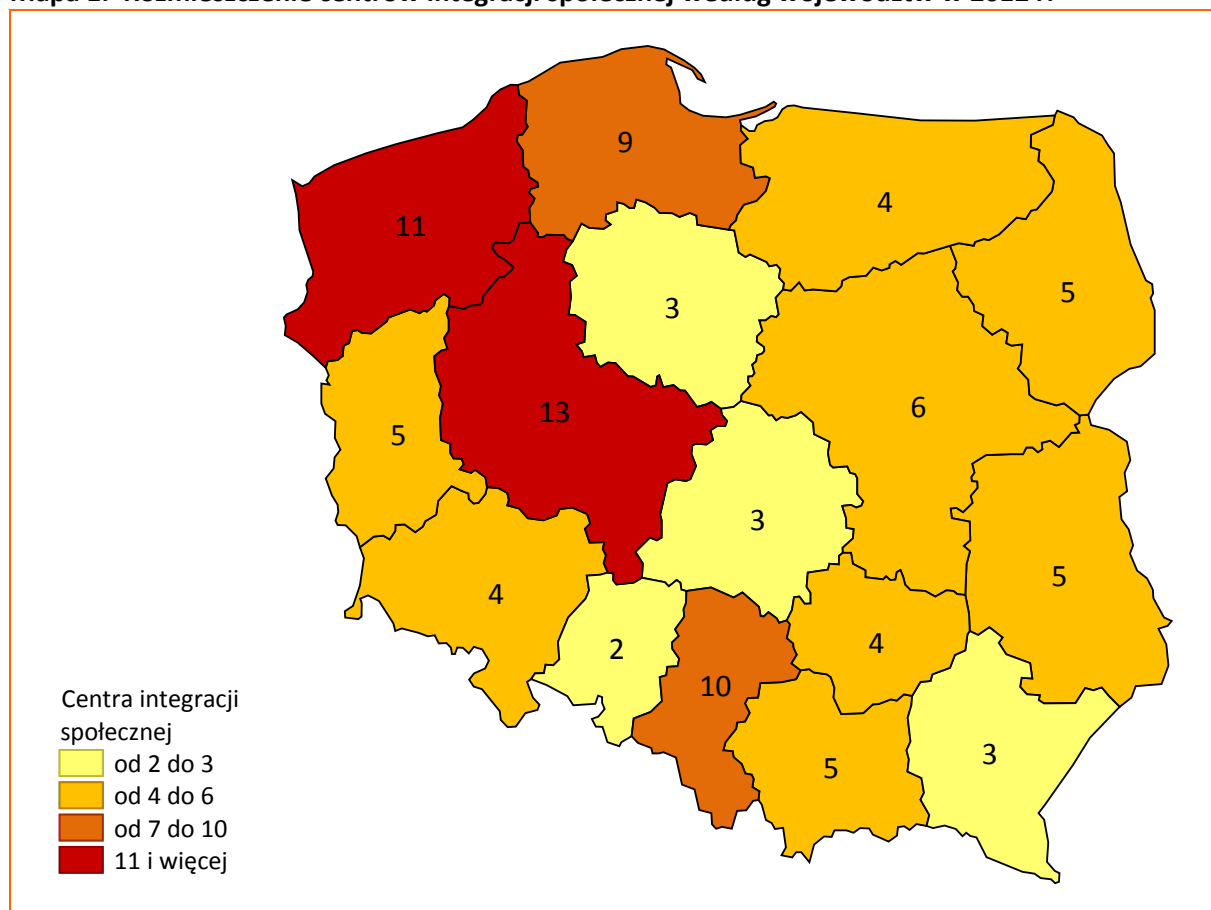

¹ Dz.U. z 2003 r., nr 122, poz. 1143, z późn. zm.

Ze względu na to, że podmioty non-profit prowadzące CIS-y mogły prowadzić także inne rodzaje działalności warto sprawdzić, jaka działalność była przez nie wskazywana jako najważniejsza. W świetle danych z badań organizacji trzeciego sektora (sprawozdanie statystyczne SOF-1) podmioty non-profit, w ramach których działały centra integracji społecznej najczęściej wskazywały, że najważniejszą dziedziną ich działalności jest *pomoc społeczna, humanitarna i ratownictwo oraz rynek pracy i aktywizacja zawodowa*. Znacznie rzadziej głównymi obszarami działalności organizacji prowadzących CIS-y były *edukacja i wychowanie, ochrona zdrowia, rozwój lokalny w wymiarze społecznym i ekonomicznym oraz wsparcie dla instytucji, organizacji pozarządowych i inicjatyw obywatelskich*, a także *religia*.

W 2012 roku najwięcej CIS-ów miało swoje siedziby w województwach: wielkopolskim (13), zachodnio-pomorskim (11), śląskim (10) i pomorskim (9). Natomiast najmniej było ich w województwach podkarpackim, łódzkim, kujawsko-pomorskim (po 3) i opolskim (2).

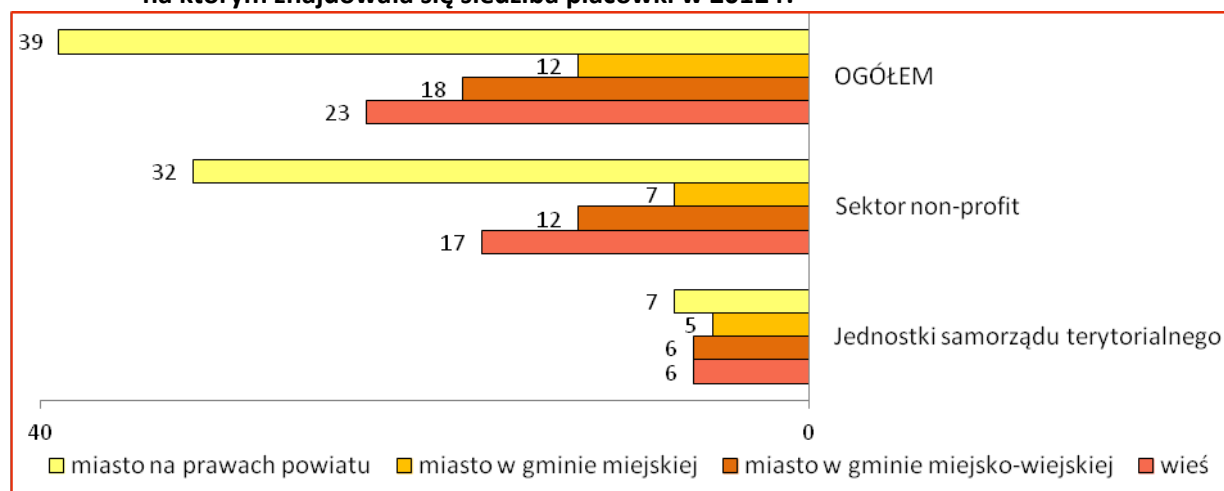
Mapa 1. Rozmieszczenie centrów integracji społecznej według województw w 2012 r.

Analizując strukturę sektorową podmiotów prowadzących centra w poszczególnych województwach trzeba odnotować, że w pięciu województwach wszystkie aktywne centra prowadzone były przez organizacje non-profit (łódzkie, mazowieckie, podlaskie, wielkopolskie i zachodniopomorskie), a jednocześnie nie było żadnego województwa, w którym dominowałyby CIS-y prowadzone przez samorząd lokalny. Spośród 24 samorządowych centrów integracji społecznej najczęściej usytuowanych było w województwie pomorskim (4).

Roźmieszczenie terytorialne CIS-ów ze względu na rodzaj obszaru, na jakim miały swoją siedzibę, wskazuje na to, że ich beneficjentami byli w większości mieszkańcy miast – 6 na 10 centrów ulokowane było w miastach w gminach miejskich lub miastach na prawach powiatu, w tym najwięcej w miastach na prawach powiatu (4 na 10 CIS-ów). Zbliżoną strukturę miała zbiorowość centrów utworzonych przez podmioty non-profit, z tym że wśród nich był nieco wyższy udział jednostek mających siedzibę w miastach na prawach powiatów (5/10). Z kolei struktura lokalizacji CIS-ów samorządowych sugeruje, że były one bardziej niż centra z sektora non-profit dostępne dla ludności wsi i mniejszych miast: liczba placówek zlokalizowanych w miastach na prawach powiatów i miastach w gminach wiejskich była równa liczbie placówek na wsi i w miastach na terenie gmin miejsko-wiejskich.

Wykres 2. Centra integracji społecznej według rodzaju podmiotu prowadzącego oraz typu obszaru, na którym znajdowała się siedziba placówki w 2012 r.

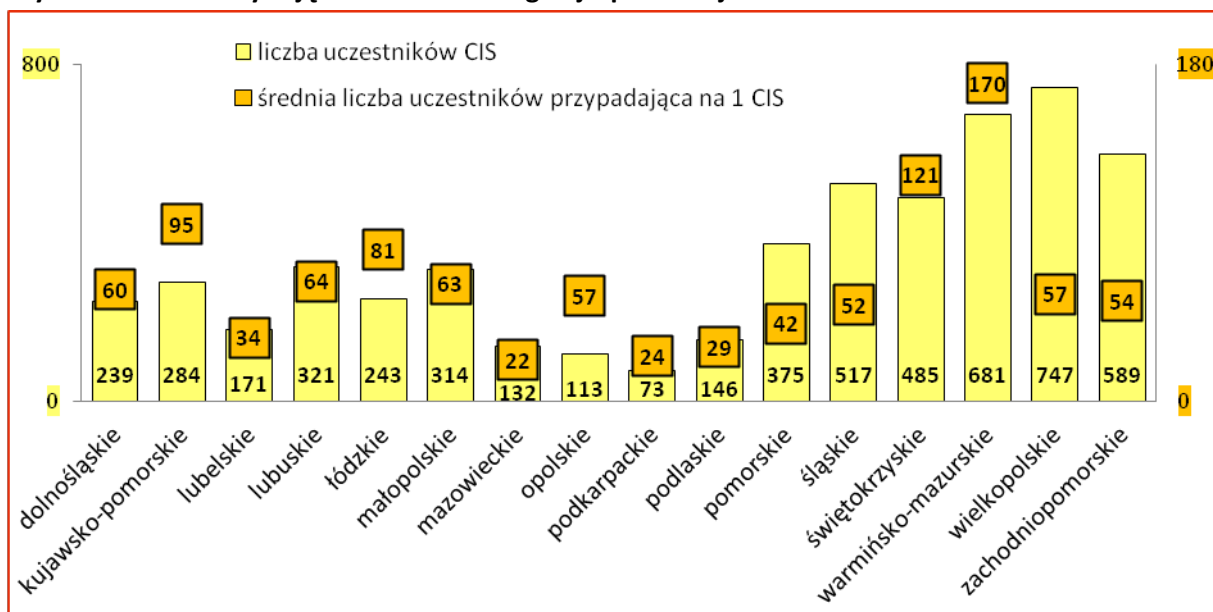
Według danych za 2012 r. odbiorcami działań centrów integracji społecznej było około 5,4 tys. osób z grup dotkniętych wykluczeniem społecznym. Najczęściej uczestnikami zajęć z zakresu integracji społecznej i zawodowej były osoby długotrwale bezrobotne – stanowiły one 69% wszystkich podopiecznych CIS-ów. Około 10% beneficjentów korzystało ze wsparcia CIS-ów w związku z niepełnosprawnością. Nieco rzadziej uczestnikami zajęć były osoby uzależnione od alkoholu po przejściu leczenia odwykowego (8%) lub bezdomni realizujący indywidualne programy wychodzenia z bezdomności (7%). Niewielki udział wśród beneficjentów CIS-ów miały osoby z chorobami psychicznymi lub uzależnione od środków psychoaktywnych, które przeszły leczenie odwykowe bądź uchodźcy realizujący program integracji (łącznie 2%).

W rocznych sprawozdaniach z działalności centrów integracji społecznej uwzględnia się 5 rodzajów usług świadczonych przez CIS-y w ramach reintegracji zawodowej i tyle samo w ramach reintegracji społecznej. Biorąc pod uwagę liczbę osób korzystających z każdego z tych rodzajów działań wykazanych w 2012 r. uczestnicy zajęć w centrach skorzystali łącznie z 31 tys. usług, czyli jeden uczestnik średnio objęty był sześcioma rodzajami świadczeń. Ze sprawozdań wynika, że nieco więcej usług dotyczyło integracji zawodowej niż społecznej (odpowiednio 54% i 46%). Wśród działań z zakresu reintegracji zawodowej najczęściej świadczone były usługi polegające na przekazywaniu uczestnikom ofert pracy (15% ogółu usług) oraz na organizowaniu szkoleń zawodowych (13%). Mniej rozpowszechnione były zajęcia z zakresu prowadzenia samodzielnej działalności gospodarczej lub spółdzielni socjalnej (8%) oraz praktyki i staże zawodowe (5%). Pomoc obejmująca reintegrację społeczną najczęściej udzielana była w formie indywidualnych konsultacji psychologicznych lub

terapeutycznych (14%) albo terapii grupowej (7%). Podopieczni CIS-ów uczestniczyli także w zajęciach w ramach grup edukacyjnych (8%) oraz grup samopomocowych i grup wsparcia (5%).

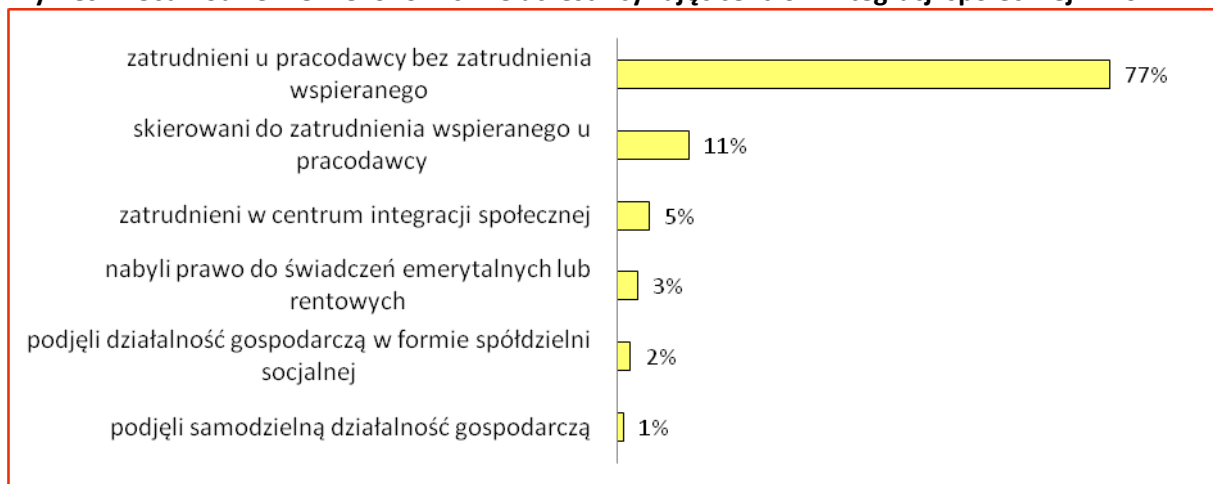
Przeciętnie w skali kraju w zajęciach jednego centrum integracji społecznej brało udział 59 osób. Najmniej liczne grupy beneficjentów odnotowano w CIS-ach znajdujących się na terenie województwa mazowieckiego (22 osoby), podkarpackiego (24 osoby) i podlaskiego (29 osób). Natomiast najwyższe średnie uczestników odnotowano w centrach na terenie województwa warmińsko-mazurskiego (170 osób) i świętokrzyskiego (121 osób).

Wykres 3. Uczestnicy zajęć w centrach integracji społecznej w 2012 r.

Spośród około 2,5 tys. osób, które ukończyły prowadzone przez CIS-y zajęcia w 2012 r. około 1/3 usamodzielnia się ekonomicznie, tzn. podjęła pracę zarobkową. Najczęściej było to zatrudnienie u pracodawcy spoza centrum (88%), w tym relatywnie rzadko było ono wspierane finansowo przez powiatowy urząd pracy (11%). Niektórzy podopieczni po zakończeniu zajęć w centrum stawali się jego pracownikami (5%), natomiast podjęcie działalności gospodarczej w ramach spółdzielni socjalnej lub jednoosobowo było najmniej rozpowszechnione (łącznie 3%).

Wykres 4. Usamodzielnieni ekonomicznie uczestnicy zajęć centrów integracji społecznej w 2012 r.

Warto odnotować, że ponad połowę (57%) z wszystkich osób korzystających z usług centrów integracji społecznej w 2012 r. stanowiły kobiety. Natomiast wśród usamodzielnionych ekonomicznie absolwentów CIS-ów było ich więcej – 61%. Kobiety dominowały też wśród osób, które utworzyły spółdzielnie socjalne (14 z 18 osób), zaś mężczyźni przeważali pośród osób, które po ukończeniu zajęć zostały zatrudnione w centrum.

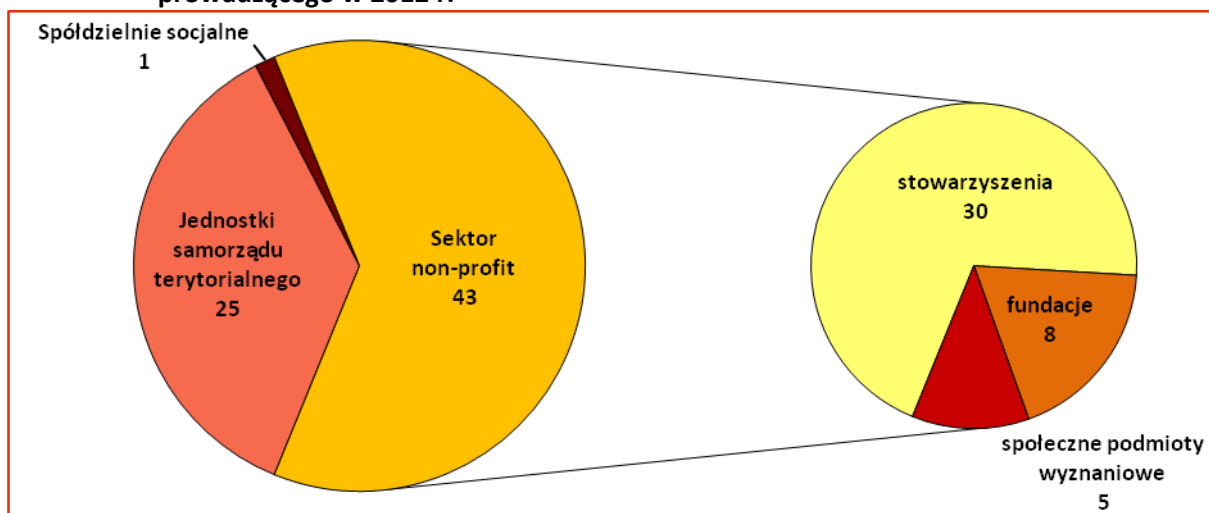
W sumie we wszystkich centrach integracji społecznej w 2012 r. zatrudnionych było 0,8 tys. osób na podstawie stosunku pracy, z czego 68% stanowiły kobiety. Ponadto w CIS-ach pracę świadczyło około 0,6 tys. osób pracujących na podstawie umów cywilnoprawnych.

ZAKŁADY AKTYWNOŚCI ZAWODOWEJ

Zakłady aktywności zawodowej działają w oparciu o ustawę z dnia 27 sierpnia 1997 r. o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnianiu osób niepełnosprawnych². Tworzą one miejsca pracy dla osób ze stwierdzonym znacznym stopniem niepełnosprawności oraz niektórych grup osób o umiarkowanym stopniu niepełnosprawności, jednocześnie przyczyniając się do społecznej reintegracji swoich beneficjentów. ZAZ-y mogą być tworzone przez gminy, powiaty, fundacje, stowarzyszenia lub inne organizacje społeczne, których statutowym zadaniem jest rehabilitacja zawodowa i społeczna osób niepełnosprawnych.

W 2012 r. na terenie kraju działało 69 zakładów aktywności zawodowej³. Założycielami prawie 2/3 z nich były podmioty sektora non-profit, a pozostała 1/3 prowadzona była przez jednostki samorządu terytorialnego, tj. gminy lub powiaty (mniej więcej po połowie). Ponadto jeden zakład prowadzony był przez spółdzielnię socjalną. Pośród 43 zakładów działających w ramach sektora non-profit najczęściej organami prowadzącymi były stowarzyszenia (30), rzadziej fundacje (8) i społeczne podmioty wyznaniowe (5). Prawie 7 na 10 podmiotów non-profit prowadzących ZAZ-y posiadało status organizacji pożytku publicznego.

Wykres 5. Struktura zbiorowości zakładów aktywności zawodowej według rodzaju podmiotu prowadzącego w 2012 r.

² Dz.U. z 1997 r. nr 123, poz. 776, z późn. zm.

³ W 2012 r. zarejestrowanych było 70 ZAZ-ów, jednak jedna z nowo otwartych placówek do końca 2012 r. nie rozpoczęła działalności.

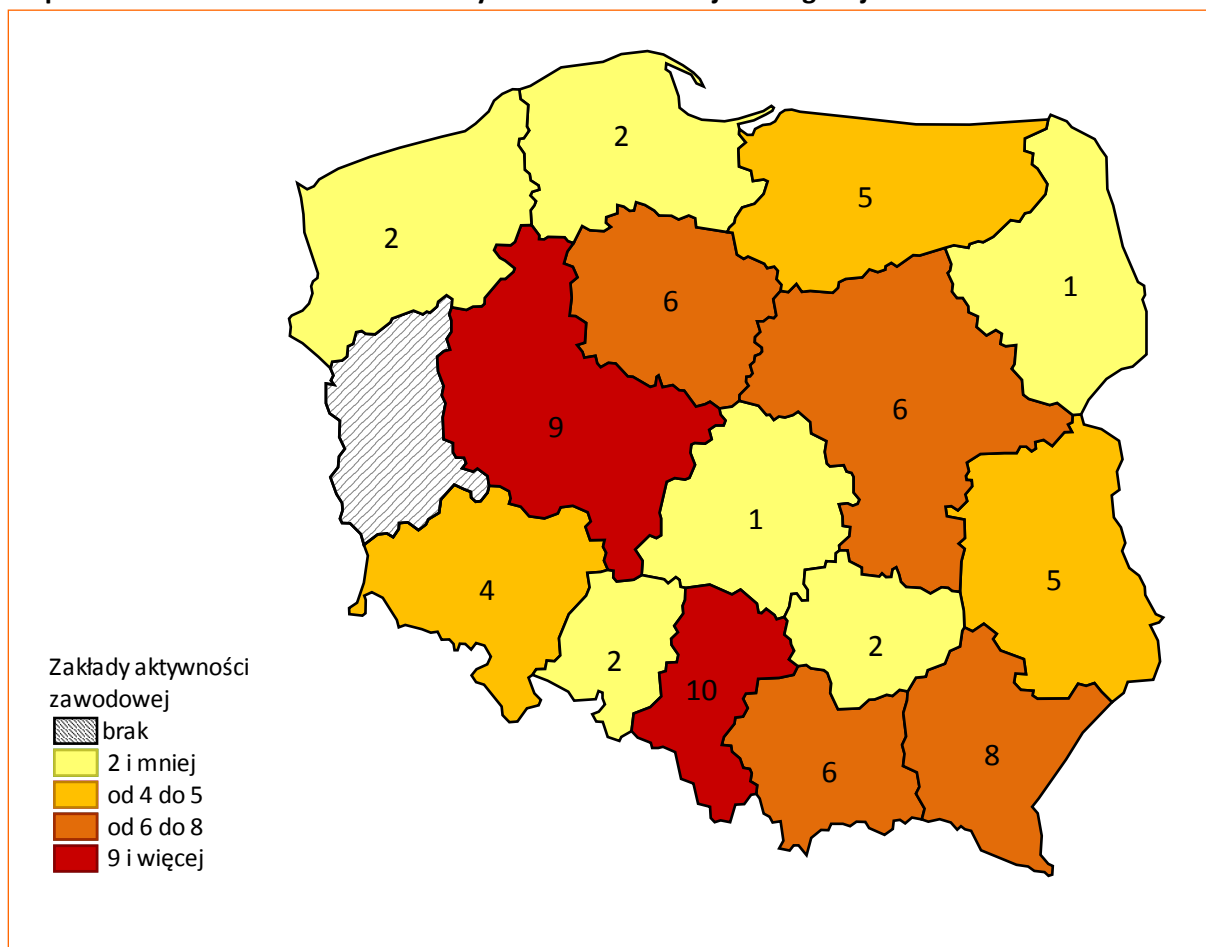
Warto odnotować, że trzy jednostki z sektora non-profit prowadziły więcej niż 1 zakład aktywności zawodowej: w jednym stowarzyszeniu funkcjonowały 2 takie placówki, a dwa inne podmioty miały w swoich strukturach nawet po 3 ZAZ-y.

Główną dziedziną działalności statutowej wskazaną przez co drugą jednostkę non-profit prowadzącą ZAZ była *pomoc społeczna i humanitarna, ratownictwo*. Dużo rzadziej organizacje te deklarowały dominującą aktywność w zakresie *ochrony zdrowia; rynku pracy, aktywizacji zawodowej*, a jeszcze rzadziej w zakresie *edukacji i wychowania czy sportu, turystyki, rekreacji, hobby*.

W 2012 r. na jedno województwo przypadają średnio 4 zakłady aktywności zawodowej. Najliczniej ZAZ-y występowały w województwie śląskim, wielkopolskim i podkarpackim (odpowiednio 10, 9 i 8), podczas gdy w województwie lubuskim nie funkcjonowała żadna placówka tego typu, a w łódzkim i podlaskim odnotowano jedynie po jednej.

W sześciu województwach tj. w łódzkim, małopolskim, mazowieckim, opolskim, podlaskim i zachodniopomorskim wszystkie zakłady aktywności zawodowej były prowadzone przez organizacje należące do sektora non-profit. Natomiast ZAZ-y samorządowe nie zmonopolizowały żadnego województwa, miały jednak przeważający udział (3/4 i więcej) w zbiorowości zakładów aktywności zawodowej zlokalizowanych na terenie województw pomorskiego, kujawsko-pomorskiego oraz wielkopolskiego.

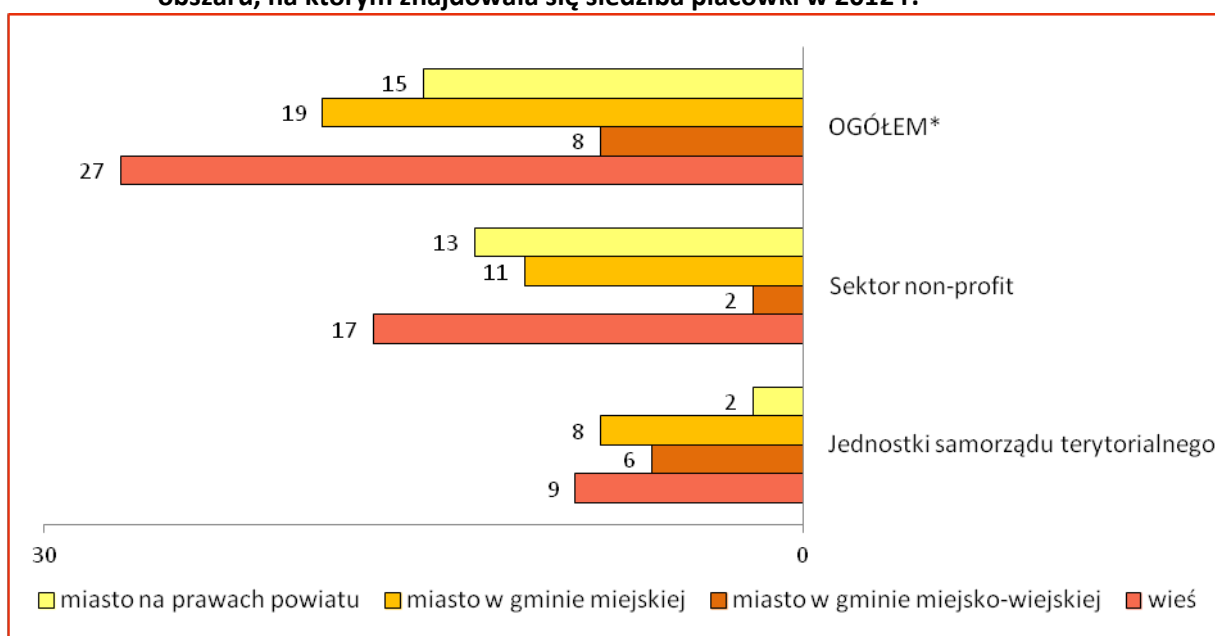
Mapa 2. Rozmieszczenie zakładów aktywności zawodowej według województw w 2012 r.

Rozpatrując strukturę zakładów aktywności zawodowej pod względem typu obszaru, na jakim znajdowała się ich siedziba, można stwierdzić, że usługi omawianych placówek były niemal tak samo otwarte na osoby z dużych i średnich miast, jak na mieszkańców wsi i małych miast. Na obszarze miast na prawach powiatu oraz innych miast w gminach miejskich zlokalizowane było łącznie 35 zakładów, natomiast na wsi lub w gminach miejsko-wiejskich znajdowały się łącznie 34 jednostki. Trzeba też odnotować, że najwięcej ZAZ-ów (27 na 69) miało siedziby na wsi.

Spośród 43 zakładów aktywności zawodowej prowadzonych przez podmioty non-profit większość była dostępna przede wszystkim dla ludności dużych i średnich miast (razem 24), a nieco mniej dla mieszkańców wsi i małych miasteczek (łącznie 19). Z kolei zakłady prowadzone przez sektor publiczny (25) w większości znajdowały się na terenach wiejskich lub małomiasteczkowych (razem 15), rzadziej natomiast działały w miastach na prawach powiatu i innych gminach miejskich (łącznie 10).

Wykres 6. Zakłady aktywności zawodowej według rodzaju podmiotu prowadzącego oraz typu obszaru, na którym znajdowała się siedziba placówki w 2012 r.

*Pozycja „OGÓŁEM” obejmuje także 1 ZAZ, którego organizatorem jest spółdzielnia socjalna.

W 2012 r. we wszystkich zakładach aktywności zawodowej zatrudnionych było 3,5 tys. osób, co odpowiadało 2,4 tys. etatów przeliczeniowych. Średnia liczba zatrudnionych w jednej placówce wyniosła 51 pracowników, a uwzględniając wymiar czasu pracy - na jeden ZAZ przypadało średnio 35 pełnych etatów.

Osoby z orzeczoną niepełnosprawnością stanowiły 75% zatrudnionych. Pośród nich największą grupą (67%) były osoby o znacznym stopniu niepełnosprawności (1,8 tys.), drugą co do wielkości grupę (31%) stanowiły osoby o umiarkowanym stopniu niepełnosprawności (0,8 tys.), zaś najmniej liczną - osoby z lekkim stopniem niepełnosprawności (2%).

Analizując potencjał zatrudnieniowy zakładów aktywności zawodowej w poszczególnych województwach, można stwierdzić, że średnia liczba zatrudnionych w ZAZ-ach pracowników była wyraźnie wyższa od średniej krajowej (51) w województwach opolskim (69 osób), zachodniopomorskim (68), świętokrzyskim (64) i wielkopolskim (62). Najniższą liczbą pracowników

przypadających na jedną placówkę charakteryzowały się województwa podlaskie (21), łódzkie (42)⁴, mazowieckie (42) i małopolskie (43).

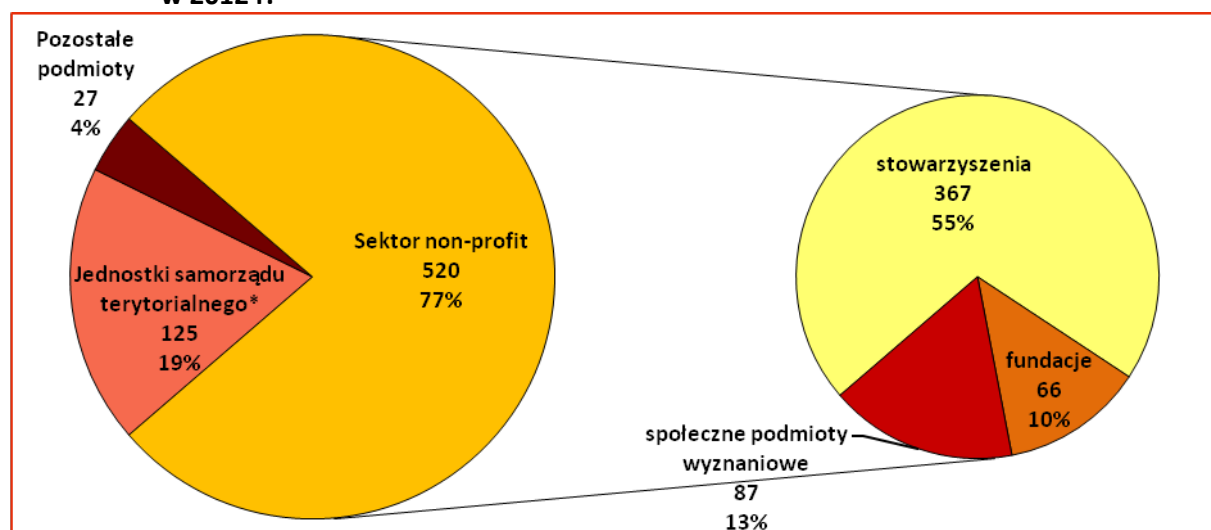
Udział osób z orzeczoną niepełnosprawnością w ogólnej liczbie osób zatrudnionych w zakładach aktywności zawodowej wahał się w zależności od województwa od 72% do 100%. Najwyższy udział osób z orzeczoną niepełnosprawnością wśród ogółu zatrudnionych występował w województwach podlaskim (100%) i opolskim (80%), tj. województwie o najwyższej oraz o najniższej średniej liczbie zatrudnionych. Stosunkowo wysoki udział pracowników niepełnosprawnych odnotowano także w zakładach aktywności zawodowej w województwie pomorskim, kujawsko-pomorskim oraz małopolskim (odpowiednio 79%, 78% i 77%).

WARSZTATY TERAPII ZAJĘCIOWEJ

Podobnie jak w przypadku zakładów aktywności zawodowej aktem regulującym działalność warsztatów terapii zajęciowej jest ustawa z dnia 27 sierpnia 1997 r. o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnianiu osób niepełnosprawnych. Uczestnictwo w warsztatach ma wspomagać proces rehabilitacji społecznej i zawodowej tych osób poprzez rozwijanie umiejętności codziennego funkcjonowania, zaradności osobistej, sprawności psychofizycznej oraz kompetencji zawodowych. Warsztaty mogą być organizowane przez fundacje, stowarzyszenia oraz inne podmioty.

W 2012 r. działalność prowadziły 672 warsztaty terapii zajęciowej. Najczęściej organizatorami tego rodzaju jednostek były podmioty sektora non-profit, tj. fundacje, stowarzyszenia oraz społeczne podmioty wyznaniowe – w skali kraju prowadziły one łącznie 77% warsztatów. Dalsze 19% warsztatów działało w ramach sektora publicznego, a przede wszystkim w ramach jednostek samorządu terytorialnego i instytucji im podległych. Wśród nielicznej grupy pozostałych warsztatów (4%) najwięcej działało w ramach spółdzielni socjalnych (2%) i zakładów pracy chronionej (1%).

Wykres 7. Struktura warsztatów terapii zajęciowej według rodzaju podmiotu prowadzącego w 2012 r.

* Dotyczy jednostek samorządu terytorialnego i jednostek organizacyjnych im podległych, np. ośrodków pomocy społecznej lub domów pomocy społecznej.

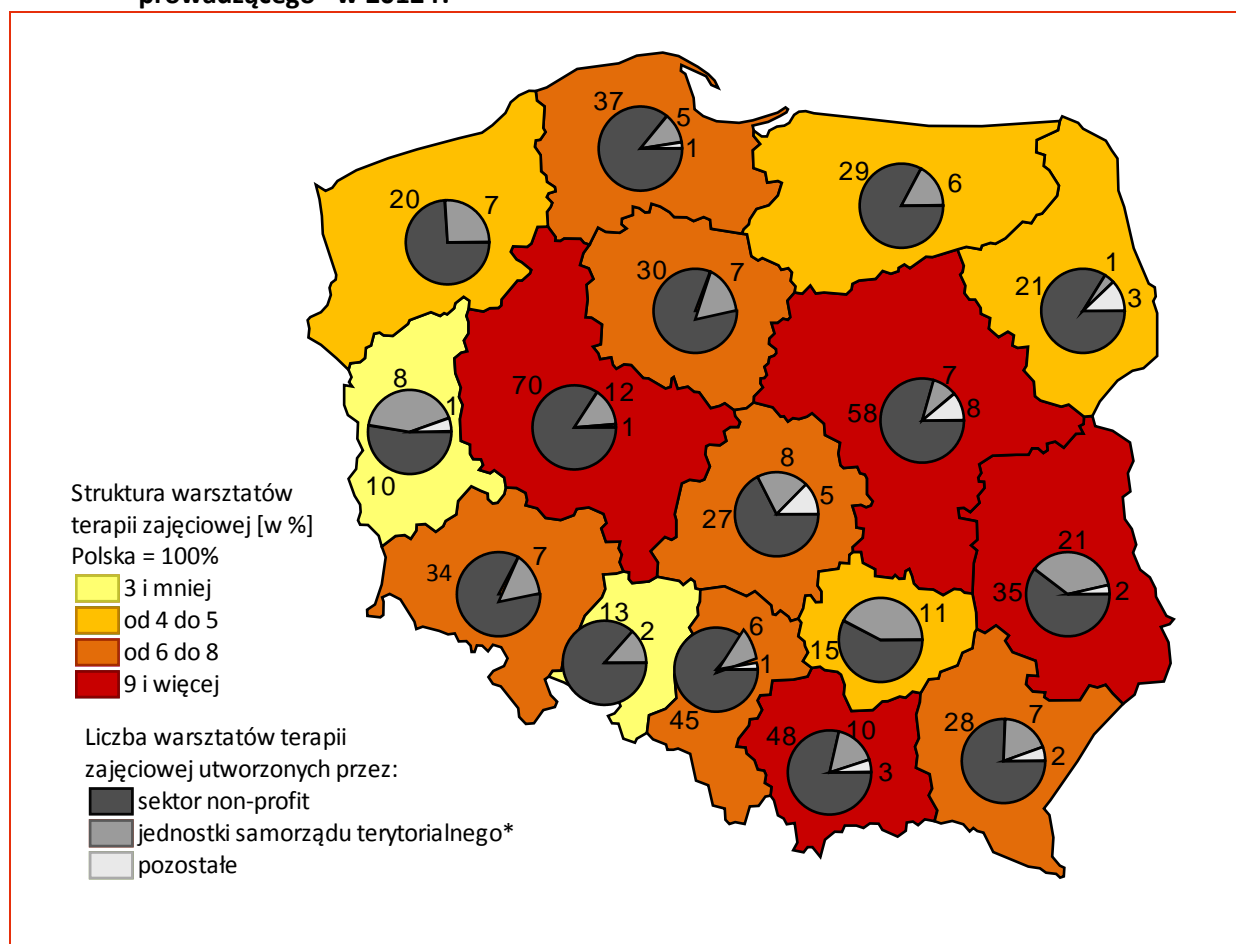
⁴ Należy jednak zaznaczyć, że w województwie podlaskim oraz łódzkim działało tylko po jednym zakładzie aktywności zawodowej.

Zbiorowość podmiotów sektora non-profit będących organizatorami warsztatów terapii zajęciowej składała się z 421 organizacji prowadzących łącznie 520 warsztatów. Organizacje te to przede wszystkim stowarzyszenia (367), a następnie społeczne podmioty wyznaniowe (87) i fundacje (66). Spośród wszystkich podmiotów non-profit, które były organizatorami warsztatów, niemal 64% posiadało status organizacji pożytku publicznego (OPP).

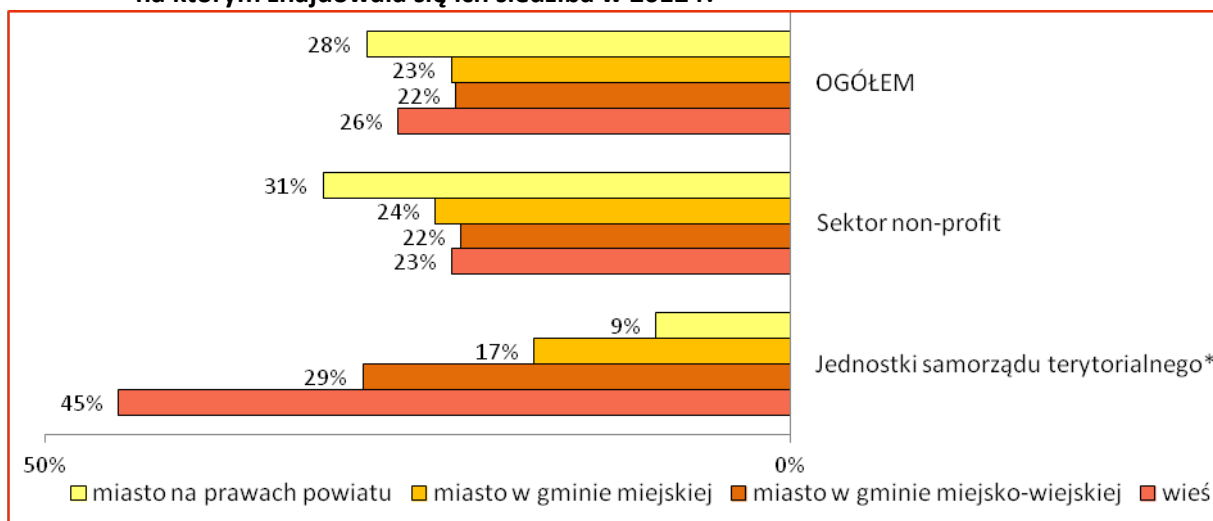
Podmioty sektora non-profit prowadzące WTZ-y najczęściej jako główną dziedzinę swojej działalności wskazywały *pomoc społeczną i humanitarną, ratownictwo* (67%), a w jej ramach najczęściej działalność polegającą na *pomocy osobom niepełnosprawnym, chorym oraz starszym*. Drugą dziedziną wykazywaną przez te podmioty była *ochrona zdrowia* (21%), w tym szczególnie w zakresie *rehabilitacji i terapii*. Trzecią dziedzinę stanowiła *edukacja i wychowanie* (9%).

W 2012 r. najwięcej warsztatów terapii zajęciowej miało swoje siedziby w województwie wielkopolskim (12%) oraz mazowieckim (11%). Województwa, w których działało najmniej warsztatów to opolskie (2%) i lubuskie (3%) oraz podlaskie, świętokrzyskie i zachodniopomorskie (po 4%). Średnio na jedno województwo przypadały 42 takie placówki. Choć we wszystkich województwach dominowały WTZ-y prowadzone przez podmioty non-profit, to ich udział był jednak zróżnicowany – od 53% w województwie lubuskim do 87% w województwie opolskim oraz świętokrzyskim.

Mapa 3. Rozmieszczenie warsztatów terapii zajęciowej według województwa i rodzaju podmiotu prowadzącego* w 2012 r.

Wykres 8. Warsztaty terapii zajęciowej według rodzaju podmiotu prowadzącego i typu obszaru, na którym znajdowała się ich siedziba w 2012 r.**

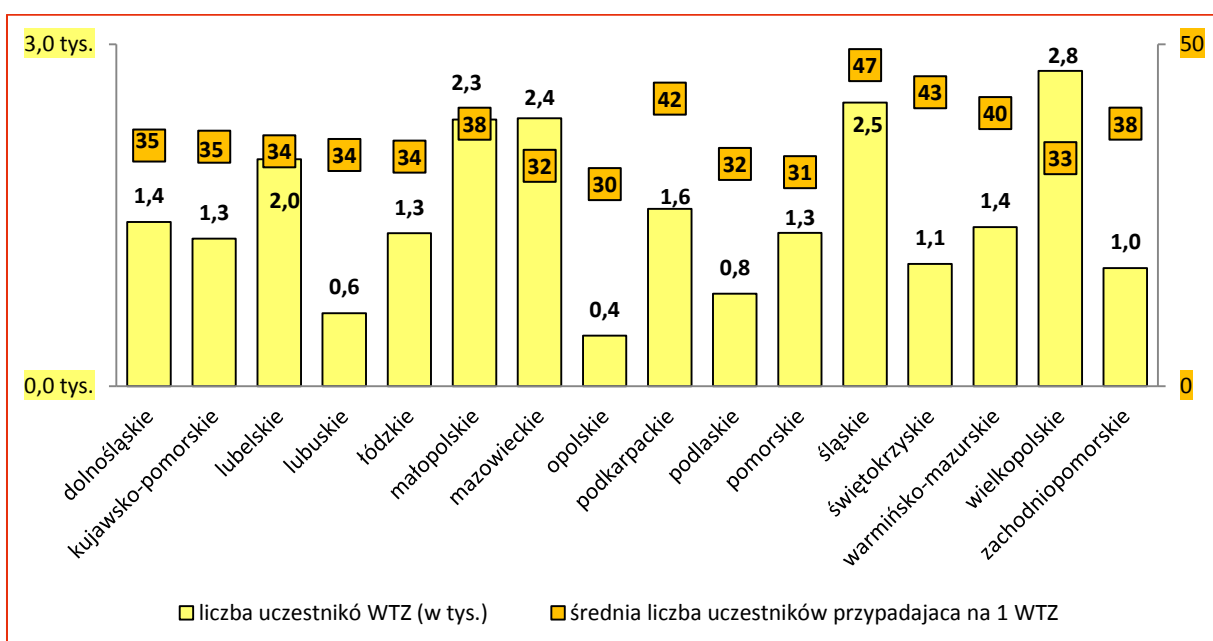
*Dotyczy jednostek samorządu terytorialnego i jednostek organizacyjnych im podległych, np. ośrodków pomocy społecznej lub domów pomocy społecznej.

** Spośród 672 warsztatów ujętych w kategorii *ogółem*, 30 placówek nie zostało uwzględnionych ani w kategorii *sektor non-profit* ani wśród *jednostek samorządu terytorialnego*, gdyż były to WTZ-y prowadzone przez podmioty nie należące do żadnej z dwóch wymienionych grup.

Struktura warsztatów terapii zajęciowej ze względu na typ obszaru, na którym WTZ-y miały swoją siedzibę była dość wyrównana – 28% placówek ulokowanych było w miastach na prawach powiatu, 23% - w miastach w gminach miejskich, 22% - w miastach w gminach miejsko-wiejskich, a 26% - na wsi. Natomiast, jeśli wziąć pod uwagę rodzaj organizatora warsztatów, to można zauważyć, że jednostki prowadzone przez samorząd terytorialny wyróżniały się większą dostępnością dla ludności wsi i małych miasteczek, gdyż w sumie 3/4 warsztatów samorządowych znajdowało się w gminach wiejskich lub miejsko-wiejskich.

W 2012 roku z zajęć w warsztatach terapii zajęciowej skorzystało 24,3 tys. osób z orzeczoną niepełnosprawnością. Najwięcej beneficjentów zadeklarowały WTZ-y znajdujące się

Wykres 9. Uczestnicy warsztatów terapii zajęciowej aktywnych w 2012 r.

w województwie wielkopolskim (11%), a następnie w śląskim, mazowieckim i małopolskim (po 10%), najmniej zaś - z województwa opolskiego (2%) i lubuskiego (3%). Średnia liczba osób z niepełnosprawnością przypadająca na jeden warsztat była najwyższa w województwie śląskim (47 osób), a najniższa – w opolskim (30 osób).

Wśród uczestników WTZ-ów 45% stanowiły kobiety. W żadnym województwie udział kobiet nie osiągnął połowy liczby beneficjentów - najwięcej uczestniczek warsztatów było w województwie dolnośląskim (48%), a najmniej w świętokrzyskim (41%) i opolskim (42%).

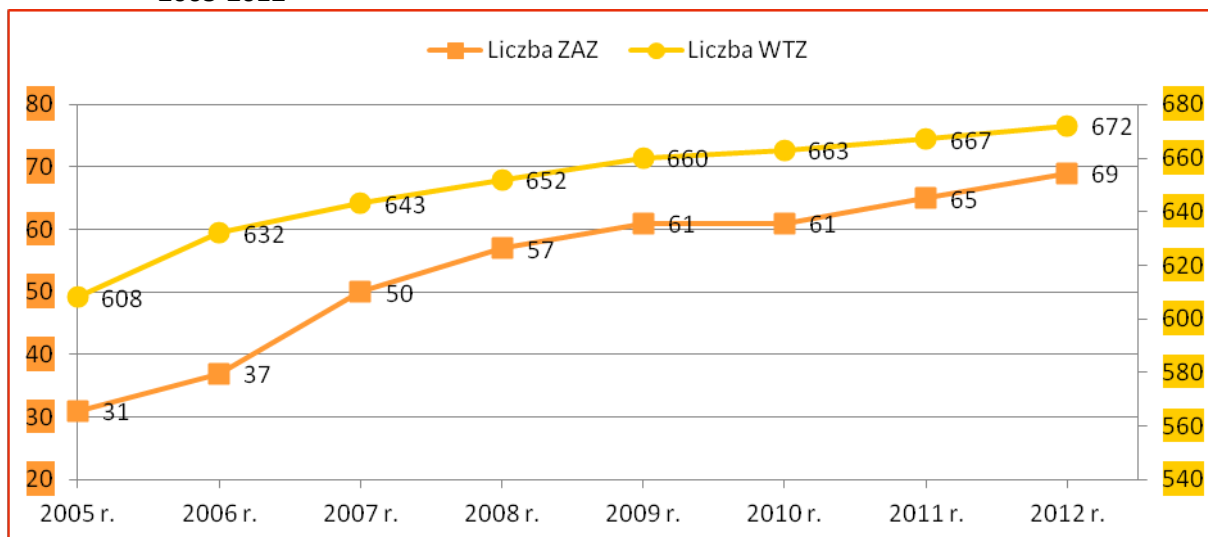
Uczestnikami warsztatów rzadko były osoby młode (które nie ukończyły 18 lat) – stanowiły jedynie 3% wszystkich korzystających z warsztatów. W 2012 r. WTZ-y z województwa łódzkiego i małopolskiego w sprawozdaniu do PFRON nie wykazały żadnej osoby młodej, a z kolejnych 4 województw - po mniej niż 10 osób. Jedynie w przypadku 4 województw liczba zadeklarowanych młodych uczestników przekroczyła 50 osób. Na tle innych województw wyróżniało się województwo śląskie, na terenie którego 234 osoby młode brały udział w zajęciach WTZ-ów i stanowiły aż 9% liczby uczestników WTZ-ów z tego województwa.

ROZWÓJ PLACÓWEK INTEGRACJI SPOŁECZNO-ZAWODOWEJ W LATACH 2005-2012

Między rokiem 2005 a 2012 liczba omawianych placówek reintegracji społeczno-zawodowej wzrosła łącznie o 159, czyli o 24%. W liczbach bezwzględnych najbardziej wyraźny przyrost odnotowano wśród warsztatów terapii zajęciowej (o 64 placówki – z 608 do 672), mniejszy - wśród centrów integracji społecznej (o 57 – z 35 do 92) i zakładów aktywności zawodowej (o 38 jednostek – z 31 do 69)⁵.

W miarach względnych znacznie wyższą dynamikę stwierdzono wśród CIS-ów (wzrost o 163%) i ZAZ-ów (wzrost o 123%) niż wśród WTZ-ów (wzrost o 11%).

Wykres 10. Liczebność warsztatów terapii zajęciowej i zakładów aktywności zawodowej w latach 2005-2012*

*Dane Ministerstwa Pracy i Polityki Społecznej (Biuro Pełnomocnika Rządu ds. Osób Niepełnosprawnych) ze sprawozdań pozyskanych od wojewodów.

⁵ Liczba CIS-ów w 2005 r. za: Danecka M., Nałęcz S., *Centra Integracji społecznej*, [w:] Nałęcz S. (red.) *Gospodarka społeczna w Polsce*, Instytut Studiów Politycznych PAN, Warszawa 2008.

Wzrost liczby zakładów aktywności zawodowej w okresie 2005-2012 był stosunkowo równomierny (od 4 do 7 ZAZ-ów rocznie), z wyjątkiem lat 2009-2010, kiedy to liczebność omawianych zakładów pozostawała na tym samym poziomie. Bardziej znaczący wzrost liczby ZAZ-ów odnotowano natomiast między 2006 a 2007 r. – powstało wówczas 13 placówek. W 2012 r. utworzone zostały 4 nowe zakłady: 2 w województwie kujawsko-pomorskim oraz po 1 w województwie mazowieckim i małopolskim.

Dynamika rozwojowa zbiorowości warsztatów terapii zajęciowej była nieco inna. Po wyraźniejszym wzroście liczby placówek w latach 2005-2006 (o 24 WTZ-y) i nieco słabszym – w latach 2006-2009, w ostatnich trzech latach liczba warsztatów terapii zajęciowej ustabilizowała się, a przyrosty utrzymywały się na poziomie między 3 a 5 jednostek rocznie. W 2012 r. PFRON dofinansował utworzenie 6 nowych WTZ-ów – po 2 w województwach dolnośląskim i wielkopolskim oraz po 1 w województwach łódzkim i podkarpackim.

PODSUMOWANIE

Wśród prezentowanych w notatce placówek nowej gospodarki społecznej świadczących w 2012 r. usługi z zakresu integracji społeczno-zawodowej wyraźnie dominowały warsztaty terapii zajęciowej (672 jednostki). Liczba warsztatów była 7 razy większa niż centrów integracji społecznej (92) i 10 razy większa niż liczba zakładów aktywności zawodowej (69).

Spośród opisanych placówek zajmujących się integracją lub reintegracją społeczno-zawodową ponad 3/4 utworzonych zostało przez podmioty non-profit, tj. stowarzyszenia, fundacje oraz społeczne podmioty wyznaniowe. Organizacje sektora non-profit prowadzące CIS-y, ZAZ-y i WTZ-y zazwyczaj działały w jednej z 4 dziedzin: (1) *pomoc społeczna, humanitarna i ratownictwo*, (2) *rynek pracy i aktywizacja zawodowa*, (3) *ochrona zdrowia*, (4) *edukacja i wychowanie*. Ponadto podmioty te najczęściej miały formę prawną stowarzyszeń i niezależnie od tego dominowały wśród nich jednostki, które uzyskały status organizacji pożytku publicznego (jedynie w zbiorowości podmiotów non-profit prowadzących CIS-y OPP stanowiły mniej niż połowę liczby organizatorów z sektora non-profit).

Na poziomie województw liderem pod względem liczby omawianych placówek reintegracji społeczno-zawodowej było wielkopolskie. W województwie tym mieściło się najwięcej WTZ-ów (83) i CIS-ów (13), zaś w zakresie ZAZ-ów zajmowało ono drugą pozycję (9 zakładów wobec 10 w województwie śląskim).

Biorąc pod uwagę rodzaj obszaru, na którym znajdowały się siedziby analizowanych jednostek, stosunkowo najbardziej miejskimi placówkami były CIS-y, wśród których ponad połowa miała siedziby w gminach miejskich, w tym 4 na 10 - w miastach na prawach powiatu. Z kolei ZAZ-y niemal równie często mieściły się w gminach wiejskich i miejsko-wiejskich jak w gminach o wyłącznie miejskim charakterze, jednak największa część tych placówek miała siedziby na wsi (4 na 10). Najbardziej równomierny rozkład pomiędzy różne typy obszarów miały WTZ-y, z których po około 1/4 było rozlokowane w miastach na prawach powiatu, w miastach na terenie gmin miejskich, w miastach na terenie gmin miejsko-wiejskich oraz na wsi. Niezależnie od typu placówki jednostki prowadzone przez podmioty sektora non-profit miały częściej miejski charakter niż placówki prowadzone przez sektor publiczny. Z kolei, te ostatnie wyróżniały się większą dostępnością dla ludności wsi i mniejszych miast.

Beneficjentami usług integracyjnych świadczonych przez CIS-y, ZAZ-y i WTZ-y było w 2012 r. około 32,4 tys. osób, z czego 85% stanowiły osoby z orzeczoną niepełnosprawnością. Biorąc pod uwagę typ placówki, w jakiej prowadzono integrację społeczno-zawodową największą grupę beneficjentów stanowili uczestnicy WTZ-ów (3/4), następnie - uczestnicy zajęć w CIS-ach (1/6), a najmniejszą - osoby niepełnosprawne zatrudnione w ramach ZAZ-ów (1/12). Przeciętnie w jednej placówce było to 39 osób, przy czym najwyższą średnią liczbę beneficjentów odnotowano w CIS-ach (59 osób uczestniczących w zajęciach w 2012 r.), zaś w ZAZ-ach i WTZ-ach średnie były wyraźnie niższe (38 osób niepełnosprawnych zatrudnionych w ZAZ na koniec 2012 r. oraz 36 uczestników WTZ w 2012 r.).

Na zakończenie warto wspomnieć, że choć zaprezentowana zbiorowość placówek nowej gospodarki społecznej nie jest duża, to wykazuje znaczną dynamikę – w latach 2005-2012 liczba tych jednostek zwiększyła się o 24%.

* * *

Notatkę opracował zespół pod kierunkiem
Karoliny Goś-Wójcickiej i Sławomira Nałęcza - Dep. Badań Społecznych i Warunków Życia GUS

Członkowie zespołu:

Krzysztof Borysiak – Urząd Statystyczny w Krakowie

Katarzyna Jaszczyk-El Guerouani – Departament Badań Społecznych i Warunków Życia GUS

Stanisław Kamiński – Urząd Statystyczny we Wrocławiu

Anna Knapp – Departament Badań Społecznych i Warunków Życia GUS